

Från statligt folkhemsbygge till kommunal upprustning

Statens roll i finansieringen av kommunala investeringar
1960–2040

Inledning

Det svenska välfärdssamhället är en nationell vision som till stora delar har förverkligats på det lokala planet. Vård, skola, omsorg, kultur, vatten och avlopp, bostadsförsörjning och kollektivtrafik är kommuners och regioners ansvar.

Den omfattande verksamhet som bedrivs av kommuner och regioner kräver inte bara stora resurser för själva driften utan också en minst sagt omfattande välfärdsinfrastruktur i form av förskolor, skolor, sjukhus, vårdcentraler, kommunala hyresrätter, gatu- och ledningsnät och administrativa byggnader. Kommuner och regioner äger idag cirka 75 miljoner kvadratmeter verksamhetslokaler, minst lika stor yta kommersiella lokaler (bland annat bostäder, parkeringshus och butiks- och industrilokaler) och fjärrvärme-, vatten- och avloppsledningar som räcker åtskilliga varv runt jordklotet.

Kommunsektorns tillgångar har byggts upp under lång tid och under vissa tidsperioder med stort statligt stöd. Ett av statens viktigaste verktyg för att åstadkomma en expansion av den lokala välfärdsinfrastrukturen har varit genom olika former av investeringsstöd till kommuner och regioner och deras bolag. Stödets storlek och utformning har dock varierat över tid. Rapporten **Från statligt folkhemsbygge till kommunal upprustning** redogör för hur statens stöd till kommunsektorns investeringar har förändrats från 1960 fram till idag, och diskuterar även hur statens roll och ansvar kan komma behöva förändras för att möta morgondagens utmaningar.

Den här skriften ger en sammanfattning av rapportens viktigaste huvudpunkter.

Den fullständiga rapporten finns att ta del av på [Kommuninvest.se](https://kommuninvest.se).

Innehåll

1960-1975

Uppbyggnaden

1976-2005

Övertagandet

2006-2024

Självständigheten

2025-framåt

Framtiden

**Sammanfattning
och slutsatser**

VÄLFÄRDSBYGGE PÅGÅR

1960-1975

1960

Startskott för den offentliga revolutionen

Kommunsektorn växer snabbt och statliga investeringsbidrag är med och driver utvecklingen.

1965

Miljonprogrammet inleds

Under tio år byggs 340 000 kommunala hyresrätter för att hantera bostadsbristen.

1974

Kommunreformen färdigställs

Antalet kommuner har under en 20-års period gått från 2 500 till 278 genom sammanslagningar.

1970

Toppen för kommunala investeringar

Rekord: 40 000 färdigställda hyresrätter och investeringar motsvarande 6-7 % av BNP.

1960–1975

Uppbyggnaden

Perioden 1960 till 1975 brukar omtalas som den offentliga revolutionen. Detta var åren som det svenska folkhemmet byggdes ut både bildligt och bokstavligen. År 1974 gick kommunreformen i mål och 2 500 kommuner på 1950-talet blev 278.

Befolkningstillväxten var hög. De stora 40-talistkullarna fick barn och svensk industri lockade till sig arbetskraft från bland annat Finland och södra Europa.

INVESTERINGAR

Kommuner och landsting byggde vägar, skolor, sjukhus, badhus och expanderade vatten- och avloppssystemet i en omfattning som saknar motstycke i modern tid. Många mindre kommuner som gick in i en större kommun passade även på att investera lite extra åren innan sammanslagningen.

Miljonprogrammet, som syftade till att understödja byggandet av en miljon bostäder på tio år, resulterade i byggandet av 340 000 kommunala hyresrätter.

STATENS ROLL

Staten stöttade utbyggnationen av kommunernas och landstingens verksamheter med framför allt riktade statsbidrag. Det fanns bidrag för både drift och investeringar. Under 1960- och början av 1970-talet uppgick de statliga investeringsbidragen till mellan 15–20 procent av de samlade investeringsvolymerna i skatte- och taxefinansierade verksamheter.

Bostäder byggdes inom ramen för miljonprogrammet med hjälp av bland annat generösa lånevillkor från statens pensionsstiftelser.

VÄLFÄRDSBYGGE PÅGÅR

1976-2005

1977

Övergång från riktade till generella statsbidrag föreslås

SOU 1977:78 pekar på behovet av mer flexibilitet i kommunfinansieringen.

1993

Generella statsbidrag införs och finansieringsprincipen fastställs

Kommunerna får större självbestämmande över sina resurser.

1991

God ekonomisk hushållning lanseras som begrepp

Kommunerna ska ha långsiktigt hållbara finanser.

STABIL
EKONOMI
FRAMÅT

1998

Bostadsdelegationen bildas

Syfte: Hantera ekonomiskt svaga kommuners bostadsbestånd genom rivningar och omstruktureringar.

1997

Ekonomisk kris i kommunerna

75 % av alla kommuner visar negativa resultat på grund av lågkonjunktur och åtstramningar.

1976–2005

Övertagandet

Under decennierna efter de så kallade rekordåren trendade kommunsektorns investeringar kontinuerligt nedåt. En stor del av den erforderliga välfärdsinfrastrukturen fanns nu på plats och behovet av större investeringsprojekt var därför mindre än tidigare. Den djupa ekonomiska krisen under första halvan av 1990-talet minskade också det finansiella utrymmet för investeringar. Under hela tidsperioden minskade statens detaljstyrning och kommunsektorns autonomi och ansvar för sin egen ekonomi ökade, inte minst genom införandet av generella statsbidrag år 1993. Befolkningstillväxten minskade betydligt under denna period. Arbetskraftsinvandringen stannade upp. Den ekonomiska krisen under 1990-talet ledde dessutom till ett uppskjutet barnafödande och år 1998 uppgick antalet födda barn till endast 90 000.

INVESTERINGAR

Investeringsnivåerna minskade kontinuerligt under hela tidsperioden. De skattefinansierade investeringarna nådde sin lägsta nivå år 2005, med 1,5 procent av BNP, samma nivå som år 1950.

STATENS ROLL

Statens riktade investeringsbidrag spelade en allt mindre roll för den kommunala ekonomin i takt med att kommunsektorns investeringar minskade som andel av BNP. I början av 1990-talet avvecklades de dåvarande bostadsubventionerna vilket även påverkade allmännyttans byggande. Balanskravet införs i slutet av 1990-talet och samtidigt tar staten initiativ till "bostadsakuten". Syftet var att med riktade stöd hjälpa kommunkoncerner med stora obalanser i sin balansräkning.

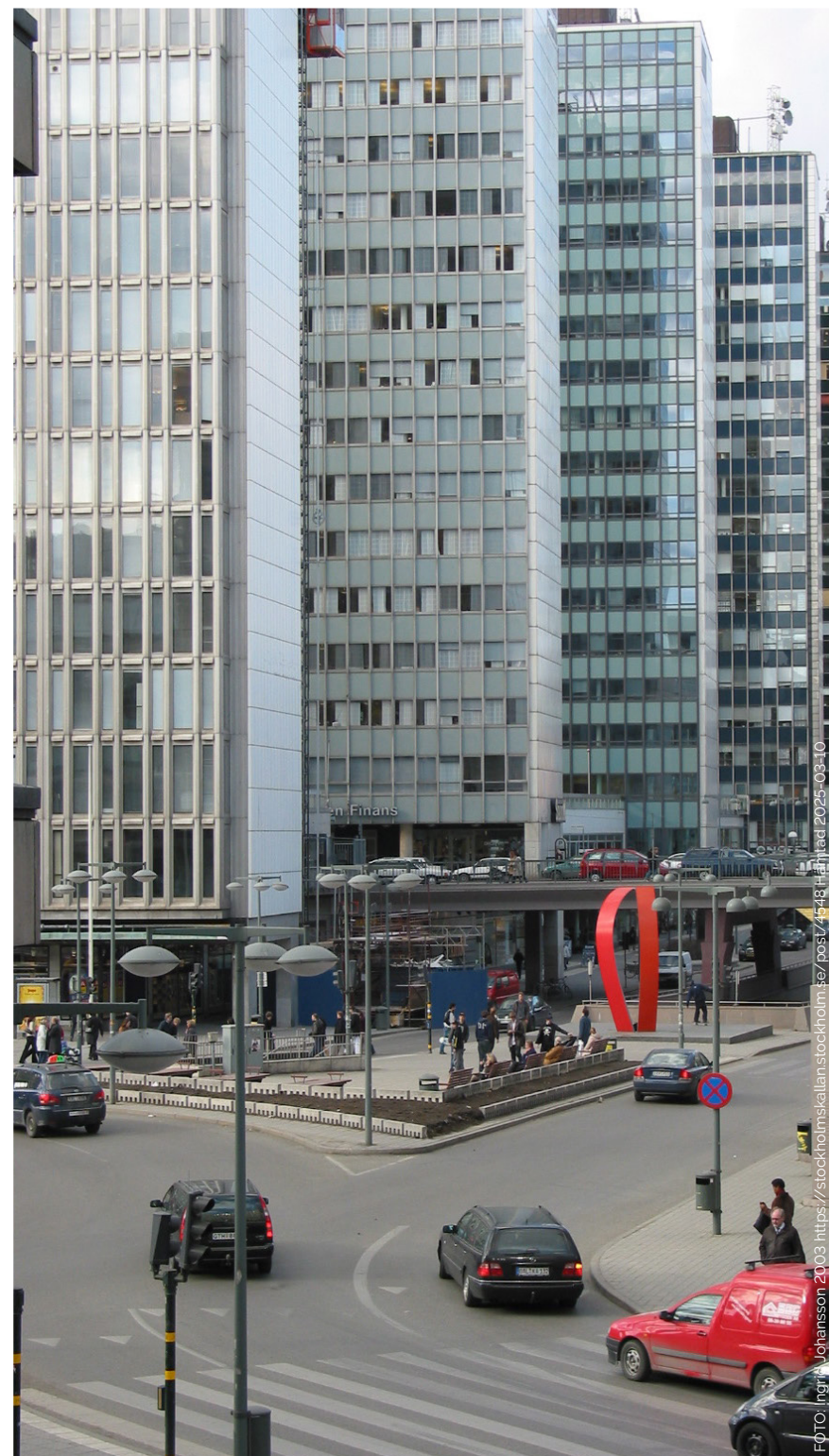

FOTO: Ingrid Johansson 2003 <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/4548> Bild tagad 2025-03-10

VÄLFÄRDSBYGGE PÅGÅR

2006-2024

2013-2017

**Ökad samverkan
kring infrastruktur i
storstadsområden**

Storstadsavtal och
Sverigeförhandlingen stärker
investeringar i kollektivtrafik.

2018-2019

**Kommunsektorns
investeringsvolymer
når toppnivåer**

Högsta nivån av investeringar
sedan 1970-talet. Bland annat
i skolor, äldreomsorg och
kollektivtrafik.

2007

**Kommunala investeringar
börjar öka igen**

Befolkningstillväxten driver nya
investeringar i välfärd och infrastruktur.

2023

Demografisk huvudbry

Befolkningstillväxten saktar av samtidigt
som de allra äldsta blir allt fler.

2006–2024

Självständigheten

Åren från mitten av 00-talet fram till idag kännetecknades av en god ekonomisk tillväxt för hela kommunsektorn men också kraftig befolkningstillväxt och ökade investeringsvolym. Ett positivt födelseöverskott i kombination med stark immigration till Sverige innebar att landets befolkning ökade med 1,3 miljoner invånare på bara 15 år. Under mitten av 2010-talet var befolkningsökningen över 1 procent per år. Lägre barnafödande och minskad immigration har dock lett till en sjunkande befolkningstillväxt under 2020-talet.

INVESTERINGAR

Efter bottennoteringen 2005 började investeringsnivåerna i kommunsektorn att öka på nytt. Den kraftiga befolkningstillväxten drev på behovet av att på nytt bygga ut välfärdsinfrastrukturen, samtidigt som en del av tillgångarna som byggdes under rekordåren började nå sin tekniska livslängd och var i behov av upprustning. Verksamhetsfastigheter och bostäder dominerade investeringarna i början av tidsperioden men under 2020-talet ökade investeringarna i infrastruktur.

STATENS ROLL

Statsbidrag till kommunsektorn för vissa typer av investeringar existerade fortfarande, men de var få och volymerna var relativt blygsamma.

Staten tecknade avtal för förbättrad kollektivtrafik och fler bostäder i storstadsregionerna. Samtidigt är kommunsektorn med och medfinansierar statlig infrastruktur.

VÄLFÄRDSBYGGE PÅGÅR 2025-FRAMÅT

2025 och framåt

Behov av en ny kommun- och bostadsdelegation?

Skuldsatta kommuner och ett svagt bostadsbestånd kan kräva nya statliga stödinsatser.

2025 och framåt

Ökad demografisk och ekonomisk tudelning

Vissa kommuner växer snabbt, andra tappar befolkning och kämpar med ekonomin.

- Långsammare befolkningstillväxt, färre barn föds, fler äldre behöver vård.
- Ökat fokus på underhåll av grundläggande infrastruktur och refinansieringsbehov.

2025–2040

Framtiden

Kommuner och regioner möter en allt mer komplex omvärld, som ställer stora krav på politiskt ledarskap.

Befolkningen förväntas växa långsammare framöver på grund av lågt barnafödande och låg immigration. Däremot ökar antalet äldre invånare, det vill säga de över 80 år, kraftigt. Skillnaderna i ekonomiska och organisatoriska förutsättningar ökar mellan olika kommuner och regioner då flyttströmmarna fortsätter att gå från periferin in mot centrum.

INVESTERINGAR

Investeringarna under resten av 2020-talet och början av 2030-talet drivs inte primärt av en ökad befolkning utan av ersättningsinvesteringar. Stora delar av den enorma tillgångsmassa som byggdes upp runt år 1970 behöver antingen renoveras eller ersättas helt och hållet. En hel del har redan gjorts, mycket återstår att göra. Till detta ställs krav på investeringar för en utökad beredskap i och med ett förändrat säkerhetsläge.

STATENS ROLL

Förutsättningarna mellan små och stora, mellan krympande och växande kommuner och regioner har ökat under en lång tidsperiod och kommer fortsätta att göra det de kommande decennierna. Det återstår dock att se vilka åtgärder staten kommer att vidta för att möjliggöra nödvändiga välfärdsinvesteringar i hela landet och säkerställa att även kommuner och regioner med begränsade resurser kan fullgöra sina uppdrag på lång sikt.

Sammanfattning och slutsatser

Under perioden 1960 till 2024 har relationen mellan staten och kommunsektorn genomgått omfattande förändringar, särskilt gällande finansieringen av lokala välfärdsinvesteringar. Från stora investeringsstöd och tydlig styrning från staten på 1960-talet till att kommuner och regioner idag finansierar merparten av sina investeringar själva.

Klimatanpassningar, utbyggt civilt försvar och upprustningen av befintlig infrastruktur innebär att det behöver genomföras stora investeringar de kommande åren. Även om kommunsektorn som helhet har en god förmåga att både genomföra och ekonomiskt bära sina framtida investeringar ser situationen väldigt olika ut i olika delar av landet. En del kommuner har mer begränsad kapacitet än andra att ta sig an denna framtida investeringsutmaning.

Vad kan då staten göra i detta läge? Baserat på förslagen från statens egna utredningar kan man tänka sig en trestegsraket, där det första steget är att genomföra lokala kapacitetsanalyser för att identifiera varje kommuns unika behov. Steg två är underlätta kommunalt samarbete genom att ta bort juridiska hinder och skapa ekonomiska incitament, särskilt på de områden som analysen i steg ett har identifierat som särskilt utmanande och gemensamma för flera kommuner. Steg tre är att staten bör ha en beredskap och struktur för att vid behov kunna ge riktat stöd, exempelvis genom kompetensöverföring eller ekonomiskt bistånd.